

Посилання

1. Бутовский А.И. Историческая записка о Бахмутском духовном училище за 60 лет. – Бахмут, 1893. – 146 с.
2. Белоконь С.И. Библиотека Федора Филипповича Максименко (1897-1983) // Актуальные проблемы теории и истории. – К., 1993. – С. 12-17; Белоконь С.И. Ветеран библиографии // Вперед.– Артемовск – 15 мая 1982.
3. Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України // Біографічний довідник. – Ч. 2. – К, 2005. – С. 204-209.
4. Дороднищев А.Я. К программе историко-статистического описания Екатеринославской епархии // Екатеринославские епархиальные ведомости. – Екатеринослав. – 1900. – № 16. – С. 76-79.
5. Денежный отчет Бахмутской уездной земской Управы. – Бахмут, 1909. – 283 с.; Денежный отчет Бахмутской уездной земской Управы за 1913 год. – Бахмут, 1913. – 140 с.
6. Народная газета Бахмутского земства. – 1911. – № 34.
7. Науковий архів Інституту археології НАНУ, ф. ВУАК, спр. 114.
8. Науковий архів ІА НАНУ, фонд Д.І. Яворницького, спр. 112.
9. Обзор народного образования в Екатеринославской губернии за 1913-14 учебный год со списком школ к 1-му января 1914 года. – Екатеринослав, 1916. – 240 с.
10. Российский исторический музей. Отдел рукописей, ф. 431, ед. хр. 438.
11. Татаринцев С.И. История археологических исследований Бахмутского края // Летопись Донбасса. Краеведческий сборник. Вып. 2. – Донецк, 1994. – С. 23-33.
12. Татаринцев С.И. Из истории Артемовского окружного музея // Рідний край. – Донецк, 1996. – Вып. 1. – С. 52-56.
13. Центральный державный архив вищих органов власти Украины, ф. 166, оп.6, д. 1696, арк. 1-37.

Татаринцев С.И. «Глуховец» И.А. Часовников в Артемовском окружном музее в 20-30-е гг.

Впервые исследуется создание земского музея в Бахмуте, деятельность выходца из Глухова И.А. Часовникова в 1924-1938 гг. во главе Артемовского музея.

Ключевые слова: музей, экспонаты, экскурсанты.

Tatarinov S.I. «Hlukhivets» I.A. Chasovnikov in the Artemivsk regional museum in the 20-30-s years

Firstly the foundation of the museum in Bakhmut, the activity of native of Hlukhiv I.A. Chasovnikov's in 1924-38 years as the director of Artemivsk museum are studied.

Key words: a museum, exhibits, tourists.

19.02.2013 р.

УДК 069 (1-21) (091) + 908 (477.52)

Г.В. Ареф'єва

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ СУМСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ В СВІТЛІ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

Вводиться до наукового обігу дослідження В. Дубровського «Музеї на Україні» (1929), окреслюється об'єктивна картина становлення Сумського художнього музею на тлі процесів, що відбувалися в Україні в галузі музейного будівництва.

Ключові слова: музей, мистецька колекція, образотворче та декоративне мистецтво, музейна справа, архіви.

Питання історії створення та формування музейних колекцій в Україні майже все минуле століття знаходилося в стадії очікування на свого дослідника. Підтвердженням цьому є монографія І.В. Шидловського [1] «Історія музейної справи та зоологічних музеїв університетів України», в якій автор в основному використовує «інформацію про музеї з їхніх інтернет-сторінок» [1, 8].

Схожа з іншими музеями країни ситуація склалася з вивченням історії та розвитку першого сумського музею. Проблема була пов'язана з репресією у 1937 р. фундатора закладу Н.Х. Онацького, після чого до 1956 р. було небезпечно згадувати навіть його ім'я. Так само під забороною була інформація про колекціонера і мецената Оскара Гансена, мистецька збірка якого стала основою Сумського музею.

Огляд музейних видань 1950-1980 років дає можливість зробити висновок, що як відсутність необхідної інформації, так і заборона на матеріали, пов'язані з іменами Онацького і Гансена, поперше, створили стереотип образу музею 1920-1946 рр., який кожним наступним автором брався за догму, а тому не досліджувався і не розвивався; по-друге, така ситуація з плином часу, за відсутністю архівних підтверджень, породила безліч безпідставних легенд і спотворень. Найбільше перекручень стосується питання профілю створеного Онацьким музею.

Тільки з 1990-х років для музейних науковців відкрився доступ до архівних документів, що надають можливість як відтворити реальну історію музею, так і очистити її від неправдивих доміслів. Наразі стало можливим зробити це шляхом дослідження двох архівів – колишнього КДБ і унікального особистого архіву Никанора Онацького, який Наталія Никанорівна Онацька передала музею у 1998 р. У цьому архіві знаходиться близько ста оригінальних документів, датованих 1920-1930 рр.

Мета і завдання цієї статті – окреслити об'єктивну картину становлення Сумського художнього музею на тлі тих процесів, що відбувалися в Україні

в галузі музейного будівництва.

Вищезазначене дослідження І. Шидловського у більшій своїй частині присвячено зоологічним музеям України, але в його першому розділі «Історія музейної справи та музеології» на тлі світового досвіду розвитку музейної справи системно і конкретно подано матеріал про витoki і розбудову музеїв різних профілів в Україні. У цьому дослідженні зазначено, що до 1917 р. в Україні було 35 музеїв: деякі з них належали приватним особам, інші були підпорядковані різним відомствам та установам. Автор також зазначає, що у 20-30-х роках минулого століття характерним був процес появи в Україні великої кількості музеїв різного профілю.

Саме в цей період було створено перший музей в Сумах (1920-1922). Розпочинався процес організації музею в основному на базі націоналізованої у 1919 р. мистецької збірки відомого київського колекціонера Оскара Гансена. Інші частини його колекції стали основою для створення чотирьох мистецьких музеїв в Києві і одного в Одесі.

В особистому архіві Н. Онацького є рідкісне видання – брошура «Музеї на Україні», що вийшла друком у Державному видавництві України в 1929 р. [2]. Ця аналітична робота свідчить про те, що вже на той час були спроби фахового дослідження української музейної справи. Сучасним науковцям це видання майже невідоме, оскільки невдовзі після виходу в світ його було вилучено з наукового обігу та знищено. Більшість з тих, кого автор наводить як зразкових подвижників музейної справи, на початку тридцятих зазнали політичних переслідувань і репресій: Ф. Ернст, С. Таранушенко, М. Біляшівський, Д. Щербаківський, В. Хвойко, Н. Онацький та інші. Зазнав політичних утисків і сам В. Дубровський.

В своєму дослідженні В. Дубровський розкриває широкому загалу методiku знайомства з музеями України, подає своє бачення розвитку української культури і її місця в процесі загальнолюдської еволюції. В роботі Дубровського знаходимо фактичні матеріали, які свідчать, про те, що перший музей у Сумах був мистецького профілю.

У цьому виданні велика кількість музеїв України може знайти маловідому інформацію про свої заклади. Тут автор, крім кількісного складу музейних фондів, надає їх профільні характеристики, акцентує увагу на пріоритетних особливостях тих чи інших музейних збірок.

Знаходимо тут інформацію і про музеї, що виникли на початку ХХ ст. на землях теперішньої Сумщини. Процес розбудови музейної справи в регіоні, який після 1939 р. існує в межах Сумської області (територіальні частини колишніх Чернігівської, Харківської, Полтавської,

Курської губерній), відбувався в загальному руслі становлення українського музейництва. Як в цілому в Україні, так і на теренах Сумщини спостерігається порівняно запізнiле становлення музейної справи, що було зумовлене історичними реаліями, які на початку минулого століття ускладнювалися політичними, воєнними, революційними, економічними та іншими обставинами. Серед перших музеїв, створених на початку ХХ ст., В. Дубровський називає два округові – Конотопський (1900) і Глухівський музей старовини і мистецтва (1903). Ще п'ять музеїв були створені протягом 1918-1922 рр.: Лебединський районний художньо-історичний музей ім. Т. Шевченка (1918), Роменський округовий музей (1920), Сумський округовий художньо-історичний музей (1920-1922), Сосницький районний історико-археологічний та етнографічний (1920, Конотопський р-н), Краснопільський районний соціально-історичний музей (на той час – Сумської округи).

У своєму дослідженні музейної справи в Україні В. Дубровський робить короткий нарис історичного і культурного розвитку українського суспільства з найдавніших часів і на цьому тлі подає характеристики різних музейних збірань України: «Державні музеї НКО УСРР здебільшого мають певну спеціалізацію – це фахові музеї ... Округові та районні музеї здебільшого мають краєзнавчий характер... Проте деякі з музеїв, що є на місцевому бюджеті, мають вузьку спеціалізацію по одному будь-якому фаху. З таких треба пригадати: ... Сумський художньо-історичний – має майже виключно речі російського й українського мистецтва...» [2, 8-10]. Цей акцент на профільних характеристиках музеїв з огляду на події, що відбувалися на той момент у Сумах, мав певне значення як для музейного закладу, так і особисто для Н. Онацького. Тим самим В. Дубровський фіксує реальний історичний факт – музеї України створювалися на тій фондовій базі, яка була в наявності на місцях в кожному окремому випадку. Сумський музей відносився до групи «округові та районні», але був мистецького профілю і в зв'язку з цим вже до моменту публікації брошури В. Дубровського почалися політичні переслідування Н. Онацького за те, що музей не пропагує «реврух», відсутні в ньому експонати з краєзнавства і т. ін. Більше того, автор цього дослідження підкреслює, що з 94-х музеїв тогочасної України тільки 5 були мистецького профілю: два київських, дніпропетровський, миколаївський і сумський.

У наступному розділі свого дослідження «Що роблять музеї» В. Дубровський виокремлює дві головні функції музеїв – освітницьку та наукову, у зв'язку з чим акцентує увагу на дослідженнях,

які проводять музейні науковці в різних галузях: «... серед наукових робітників музеїв України є багатько видатних вчених, досліди яких посувають вперед нашу науку... Серед них треба згадати: 1) дослідників українського мистецтва проф. Ф.Л.Ернста (Всеукраїнський Історичний музей ім. Т. Шевченка у Києві), проф. С.А.Таранушенка (Харківський музей Українського Мистецтва)... 4) знавців всесвітнього мистецтва... , ... Н.Х.Онацького (Сумський окрмузей)... [2, 15-16].

Втретє в цьому виданні Сумський музей згадується у главі «Що ми можемо побачити в музеях»: «3. Сумський округовий Художньо-Історичний музей, що його засновано у 1920-22 році, має *надзвичайні для округового міста збірки мистецтва російського, західного і українського*: 915 картин, серед них створи Рубенса, Прегеля, Вато, Вандергельста, Боровиковського, Айвазовського, Верещагіна, Полєнова, Маковського, Нестєрова, Рєпіна, Васильківського, Васнецова, Серова, Рєрїха, Коровїна, Сомова, Бакста, Пастєрнака, Зарубїна, Мурашка, Кричевського В. і Ф.»... Далі автор подає перелік основного фонду музею по групах збереження і кількісному складу.

Знаковою для відтворення історії музею є також авторська ремарка про знаного київського колекціонера Оскара-Германа Гансена. На початку ХХ ст. його мистецька збірка вважалася однією з найцінніших у країні, особливо виокремлювалася раритетність творів декоративно-ужиткового мистецтва. Саме цим можна пояснити уточнення В. Дубровського про джерела походження в Сумському музеї тільки «порцеляни і фаянсу»; реально – майже всі інші мистецькі групи експонатів (живопис, скульптура, графіка, скло, килими і вишиванки), які у своїй більшості збереглися й до цього часу експонуються в залах музею, раніше належали О. Гансену, чие ім'я на початку ХХ ст. було в одному ряду з відомими вітчизняними колекціонерами і меценатами з родин Терещенків, Ханенків, Харитоненків.

Таким чином, станом на кінець 1920-х років унікальність фондів Сумського музею серед українських музеїв вбачалася в наявності високого рівня художніх творів як вітчизняного, так і зарубіжного мистецтва.

Історія розбудови української музейної справи ще не написана, але наразі вже більшість музейних науковців України оприлюднюють дослідження з історії своїх закладів [3; 4; 5]. Щодо Сумського художнього музею, то дослідження його реальної історії та хронології існування стало можливим тільки з кінця минулого століття. Після дослідження архіву колишнього КДБ поступово почав складатися єдиний ланцюжок причин і наслідків особистої трагедії Никанора Онацького, розстріляного за сфабрикованою справою.

Джерела і суть цієї репресії були замішані на його щирій і відданій праці з організації першого музею в Сумах. До 85-річчя Сумського обласного художнього музею ім. Никанора Онацького вийшла друком біографія його засновника і першого директора [6].

З надходженням до фондів музею особистого архіву Н. Онацького стало можливим заповнення майже всіх прогалин в єдиному процесі становлення музею і діяльності Н. Онацького. З'явився фактично і логічно обґрунтований зв'язок між долею фундатора закладу і подальшою долею створеного ним музею.

Таким чином, наразі є достатньо матеріалів для відтворення процесів становлення та існування Сумського обласного художнього музею ім. Никанора Онацького, 95-річчя заснування якого відзначатиметься у 2015 р.

Посилання

1. Шидловський І.В. Історія музейної справи та зоологічних музеїв університетів України. – Львів, 2012. – 112 с.
2. Дубровський В.В. Музеї на Україні. – Харків, 1929. – 60 с.
3. Музейна справа та музейна політика в Україні ХХ століття. Збірник наукових праць / за ред. М.Р. Селівачова. – К.: Златограф, 2004. – 208 с.
4. Художній музей: минуле і сучасність. Матеріали наукової конференції, присвяченої 80-річчю заснування Сумського обласного художнього музею ім. Никанора Онацького. – Суми, 2001. – 136 с.
5. Художній музей. Збірник статей і матеріалів. – Суми, 2005. – 176 с.
6. Онацький Н.Х. (До 130-річчя від дня народження) / Г.Ареф'єва, Н.Юрченко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 24 с.

Ареф'єва Г.В. Історія створення Сумського художественного музею в руслі становлення українського музейного дела

Вводиться в научний оборот дослідження В. Дубровського «Музеї на Україні» (1929), складається реальна картина створення і розвитку Сумського художественного музею на фоні процесів музейного строїтельства в Україні.

Ключевые слова: музей, художественная коллекция, изобразительное и декоративное искусство, музейное дело, архивы.

Arefieva H.V. The history of creation of Sumy Art Museum in style of formation of museum business in Ukraine

The work of V. Dubrovskiy «Museums in Ukraine» (1929) is included to scientific researches. The real situation of creating and developing of Sumy Art Museum in front of the processes of museum formation in Ukraine is composed.

Key words: museum, art collection, visual and decorative arts, museum business, archives.

03.04.2013 р.